

Αποχαιρετιστήριοις λόγος στον Κωστή Λεβογιάννη

(Επικήδειος που εκφωνήθηκε στον Άγιο Νικόδημο)

**«Δεν θέλω να γυρίσω να μη δω και φρίξω
τί γρήγορα που η σκοτεινή γραμμή μακραίνει,
τί γρήγορα που τα σβηστά κεριά πληθαίνουν».**

Αυτοί οι στίχοι από το ποίημα «Κεριά» του Κ. Καβάφη μου ήλθαν απρόσκλητα στο νου, ακούγοντας τη θλιβερή είδηση του θανάτου του Κωστή Λεβογιάννη, του Κωστή του Τέλη, όπως διευκρινίζει την ταυτότητα το νεκρόσημο. Ενός αναμενόμενου θανάτου, εδώ και 18 ημέρες που ο Κωστής υπέστη βαρύτατο εγκεφαλικό επεισόδιο και ζούσε «μόνον κατά την καρδίαν», κατά την έκφραση του αγίου Νικοδήμου στο «Συμβουλευτικόν Εγχειρίδιον». Δεν μπορεί, όμως, κανείς, ιδιαίτερα οι οικείοι και φίλοι, να εξοβελίσει την ελπίδα ζωής, όσο αμυδρά και αν ανατέλλει, να συμβιβαστεί μέχρι τελευταίας πνοής με τη ζοφώδη νύχτα του θανάτου. Δεν είχε φθάσει ο Κωστής σε τέτοια ηλικία που να προσφεύγεις στο ομηρικό του γλυκού ύπνου των κουρασμένων («ἔνθ' ἐμὲ μὲν γλυκὺς ὕπνος ἐπήλυθε κεκμηῶτα», *Οδ., Ραψ. Κ' 31*)

Σήμερα, που νεκρολογώ τον αγαπημένο φίλο, δεν μπορώ να μην εκφράσω, μαζί με την οδύνη μου, την πικρία, που δεν τον είδα εφέτος εκ του σύνεγγυς στη Νάξο, παρά τις συχνές τηλεφωνικές επικοινωνίες μας, παρά μόνο στο νοσοκομείο του νησιού από την πρώτη μέρα της διακόμισής του σε κρισιμότητα κατάσταση.

Ο Κωστής γεννήθηκε στην Κορωνίδα (Κωμιακή, όπως επικρατεί στη λαϊκή γλώσσα) το 1947, σε δύσκολες εποχές για τη χώρα μας και το νησί μας. Η οικογένειά του πολυμελής και πάμπτωχη, όπως οι περισσότερες οικογένειες των μεταπολεμικών χρόνων. Στις 4 Σεπτεμβρίου 1958 ο έφηβος αδελφός του Γιώργος ήταν μεταξύ των 13 εργατών που, εργαζόμενοι δρόμο Κωμιακής-Απόλλωνα, πλησίον της Κωμιακής, και παρασύρθηκαν από τα νερά ενός τοπικού κατακλυσμού, τρόπον τινά, του Δευκαλίωνα, με αποτέλεσμα να βρουν οικτρό θάνατο. Η μετανάστευση

στην Αθήνα ήταν η λυτρωτική, αν και όχι εύκολη και ανιδρωτί-διέξοδος για την οικογένειά του, όπως και για πολλές οικογένειες των ορεινών χωριών μας κατά τις επόμενες δεκαετίες. Στην Αθήνα ο Κωστής τέλειωσε το τότε Γυμνάσιο και εισήχθη, κατόπιν εξετάσεων, στην ΑΣΟΕΕ (νυν Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών), την σπουδαιότερη ανώτατη οικονομική σχολή της εποχής, από την οποία απεφοίτησε το 1971. Μια αντιπελάργηση στις γονεϊκές θυσίες των τίμιων και εργατικών γονέων του, του οικοδόμου πατέρα και της καθαρίστριας μάνας του. Παράλληλα ανέπτυξε πλούσια πολιτική δράση στην ΕΔΗΝ, τη νεολαία της Ενώσεως Κέντρου, προδικτατορικά, και στο ΠΑΣΟΚ, μεταδικτατορικά, **χωρίς ποτέ, παρά τις προτάσεις που του έγιναν, να επωφεληθεί** από την επικαρπία, νομή και (δια)νομή της πολιτικής εξουσίας. Ήταν από νωρίς πολιτικοποιημένος με την ουσιαστική, ευρύτερη και βαθύτερη έννοια του όρου. Τον απασχόλησε ιδιαίτερα, στη θεωρία και στην πράξη, η οικολογία και η προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς (δομημένου και πολιτιστικού) περιβάλλοντος. Ασχολήθηκε ενεργά με τις συλλογικές ναξιακές εκφράσεις της Αθήνας και τον ναξιακό Τύπο, όπου έχει δημοσιεύσει πληθώρα άρθρων οικονομικού, οικολογικού και πολιτικού ενδιαφέροντος. Σημειώνω, ότι ήταν μέλος του πρώτου εκλεγμένου διοικητικού συμβουλίου της Ένωσης Κυκλαδικού Τύπου, στο οποίο είχα την τιμή να είμαι πρόεδρος. Επίσης, είχε χρηματίσει γενικός γραμματέας της ίδιας Ένωσης.

Οι σπουδές του δεν εξικνούνται μόνο στα Οικονομικά. Παρακολούθησε μαθήματα ευρωπαϊκών σπουδών και δημοσιογραφίας, ενώ από φοιτητής είχε εκδηλώσει το ενδιαφέρον του στις νομικές και φιλολογικές σπουδές. Μάλιστα είχε και πτυχίο από το τότε Τμήμα Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Επαγγελματικά, εργάστηκε ως οικονομολόγος και ερευνητής στον Σύνδεσμο Μεταλλευτικών Επιχειρήσεων και μετά, κατόπιν εξετάσεων, προσλήφθηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος, όπου διέπρεψε ως στέλεχος της στη Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών (νυν Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών) και στη Διεύθυνση Στατιστικής. Στην κεντρική τράπεζα της χώρας συνυπηρετήσαμε-από άλλες θέσεις και αποστολές-επί σειράν ετών και έχω πλήρη εικόνα της επαγγελματικής ευσυνειδησίας και των τεχνοκρατικών ικανοτήτων του.

Όταν αφυπηρέτησε, πριν από 13 περίπου έτη, εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Νάξο, στον οικισμό των Αγκιδίων, με τη γυναίκα και τα δύο παιδιά του και ενσωματώθηκε εύκολα και ευδιάκριτα στη ναξιακή κοινωνία με την

προσήνεια, την αρίδην παρουσία, τη φιλοπαίγμονα διάθεση, τον αιρετικό και ουσιαστικό λόγο, τη ρωμαλέα σκέψη, το πηγαίο χιούμορ-αισθάνομαι την επίπληξή του από τη χρήση της λέξης-, το ήθος του, αγαθά και αρετές που πρέπει να αναδεικνύονται, γιατί " ἄθλα γὰρ οἷς κεῖται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἄριστοι πολιτεύουσιν" {Επιτάφιος Λόγος του Περικλέους, όπως τον παραδίδει ο Θουκυδίδης (Ιστοριών Β', παρ. 46)}.

Ο Κωστής ήταν ένα ανήσυχο πνεύμα, ένας ακέραιος άνθρωπος, καλλιεργημένος, κοινωνικός, ευμαθής, αγχίνους, **με πολύπλευρα ενδιαφέροντα**, με κοινωνική δράση και προσφορά, με αρχές και αξίες, με πολιτική ανιδιοτέλεια, με επιστημονική επάρκεια, με αίσθηση του σαρκασμού και του αυτοσαρκασμού. Αδευτέρωτος στο ύφος, στον γραπτό και προφορικό λόγο. Μαχητικός, συχνά μάλιστα άτεγκτος στη δημόσια αντιπαράθεση, αλλά βαθιά ανθρώπινος, χωρίς να δημιουργεί εχθρούς. Από νωρίς, όπως είπαμε, είχε μια βιωματική σχέση με την πολιτική και συλλογική δράση, ως συνέπεια καταγωγική και ταξική. Δεν περιορίστηκε, όμως, στο βίωμα. Το επεξεργάστηκε με τον δικό του τρόπο και συνεχώς οι προβληματισμοί και η ανανέωση της σκέψης του τον οδηγούσαν σε νέες προωθημένες θέσεις και ιδέες, σε νέα ιππόκρημνα όρη ωρίμασης. Η επιστημονική, κριτική, συγγραφική, στοχαστική και προπάντων δημόσια παρουσία του είναι ανεξίτηλη. Ως πολυπλανής κισσός άπλωνε τα ενδιαφέροντά του σε ποικίλους τομείς.

Δύο, όμως, ήταν οι μεγάλες αγάπες, τα πάθη, οι εμμονές του στο επιστημονικό πεδίο: η στατιστική και δη η δημογραφία και η γλώσσα, τομείς όπου εξέλαμψε.

Στο πεδίο της δημογραφίας έχει συγκομίσει πρωτότυπες έρευνες που αφορούν τις Κυκλάδες και ειδικότερα τη Νάξο. Και ξέρουμε πως η γραφή μπορεί να αθανατίσει την παρουσία κάποιου. Επιλεκτικά αναφέρω τους εξής τίτλους:

- Η γαμηλιότης, η γεννητικότητα και η θνησιμότης του πληθυσμού των Κυκλάδων και της Ελλάδος κατά την μακράν περίοδο 1956-2014.
- Η δημογραφική κατάρρευση της Κορωνίδος και της ορεινής Νάξου κατά την εξηκονταετία 1951-2011.
- Η στατιστική απεικόνιση της δημόσιας υγείας στο νομό Κυκλάδων.

- Το φυσικό ισοζύγιο του πληθυσμού της Νάξου κατά τα έτη 1956-2017 (εισήγηση που θα δημοσιευτεί στα υπό έκδοση Πρακτικά του ΣΤ' πανελληνίου συνεδρίου «Η Νάξος διά μέσου των αιώνων»).

Σημειώνω, ότι κατά την απογραφή του 2011 άσκησε εποπτικά καθήκοντα στη Νάξο, εκπροσωπώντας την Ελληνική Στατιστική Αρχή. Δυστυχώς, η απογραφή που θα γίνει το επόμενο έτος θα στερηθεί την παρουσία του και η Νάξος έναν κατ' εξοχήν ειδικό που αγωνιζόταν πάντα για τη δημιουργία βάσης στατιστικών δεδομένων σε επίπεδο νησιού.

Ο Κωστής ήταν μανιώδης λάτρης και **πολύκλειτος υπερασπιστής της ελληνικής γλώσσας** και μάλιστα δογματικά προσηλωμένος στις παλαιότερες μορφές της. Για να παραφράσω τον Διονύσιο Σολωμό, μήγαρις είχε άλλο στο νου του πάρεξ στατιστική και γλώσσα. Αν και μη επαγγελματίας φιλόλογος, γνώριζε όσο λίγοι τον μηχανισμό (γραμματική, σύνταξη) και την οργάνωση της γλώσσας μας, που αναδίδει, όπως κάθε γλώσσα, πολιτισμό, ιστορία σκέψη, ψυχισμό. Ο Οργουελ έγραφε ότι «η σκέψη μπορεί να διαφθείρει τη γλώσσα, μα και η γλώσσα μπορεί να διαφθείρει τη σκέψη». Η αφοσίωσή του στην ελληνική γλώσσα δεν τον απέτρεπε από την επικοινωνία με ξένες γλώσσες, γνωρίζοντας την επίδραση της ελληνικής σε αυτές και ότι κάθε γλώσσα είναι ένας άλλος τρόπος να θεάται κανείς και να εκφράζει τον κόσμο.

Ενθυμούμαι τις γλωσσικές παρατηρήσεις του στις εκθέσεις και μελέτες της Τράπεζας της Ελλάδος, όπως και την ανάρτηση στον τοίχο του γραφείου του στην τράπεζα των παλαμικών στίχων: «Για τη μητέρα γλώσσα μας τα λάβαρα κρατήστε» (Κ. Παλαμάς, ποίημα με τίτλο «Με τη μητέρα γλώσσα μας» από τη συλλογή «Η πολιτεία και η μοναξιά», 1908). Το αξιοσημείωτο είναι ότι το πάθος για την ελληνική γλώσσα ο Κωστής το καλλιέργησε από τη Σχολή του, την ΑΣΟΕΕ, μια Σχολή θετικού προσανατολισμού, με βάση τη διδασκαλία ενός καθηγητή της Λογιστικής, θεμελιωτή της επιστήμης αυτής στην Ελλάδα, του Μάριου Τσιμάρρα, τον οποίο είχε ως ίνδαλμα. Η καλλιέργεια του γραπτού λόγου του καθηγητή αυτού και μάλιστα αποτυπωμένη σε τεχνοκρατικά, οικονομολογικά κείμενα, προσέδιδε σε αυτά μιαν ιδιαίτερη και σπάνια φιλολογική αξία.

Στο πεδίο της γλώσσας μπορεί κανείς να αναφέρει τις μελέτες του:

- Η αμήτωρ και θεαγωγός Ελληνική Γλώσσα στο πεδίο της Οικονομίας και της Οικονομικής Επιστήμης.

- Η Ελληνική Γλώσσα στον Ναξιακό Τύπο, καθώς και άλλες ειδικότερες παρεμβάσεις του που συνδέονται με τη γλώσσα και την κοινωνία, τη

διαπλοκή της γλώσσας μας με ξένες γλώσσες και τα γλωσσικά λάθη στον έλληνα λόγο.

Πρέπει εδώ να αναφέρω ότι πάντοτε τον απασχολούσε εντόνως το φαινόμενο της ξενόγλωσσης λαίλαπας, στις επιγραφές ιδίως των καταστημάτων, και η μη τήρηση της σχετικής νομοθεσίας, αλλά προπάντων η εμπέδωση της εκτεταμένης και άσκοπης ξενόγλωσσης αντίληψης και νοοτροπίας. Σχετικώς, έχω γράψει με τον τεθνεώτα μελέτη που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό ANTI το 1987 (τεύχος 353), με τίτλο «Οι ξενόγλωσσες επιγραφές στη Νάξο»

Άλλες μελέτες του είναι και οι εξής:

- Η εξίσωση των συναλλαγών του Irving Fisher ως βάση της μακροοικονομικής θεωρίας.
- Τουρισμός και περιβάλλον στη Νάξο.
- Ναξιακοί Σύλλογοι και Τύπος.
- Η θεματογραφία του κυκλαδικού Τύπου.
- Ο Νικηφόρος Μανδηλαράς υπό το φως της τέχνης της ρητορικής, της δημοσιογραφικής επιστήμης και της επιστημονικής δημοσιογραφίας.

Επιγραμματικά, αυτός ήταν ο εκλιπών Κωστής Στυλιανού και Καλλιόπης Λεβογιάννης, όπως εσχάτως υπέγραφε τα κείμενά του. Αυτή η αρχέγονη σχέση με τη μάνα, τη μάνα του, θεωρούσε ότι δεν έπρεπε να παραλείπεται από την εικόνα της υπογραφής του και να δηλώνεται μόνο στην αστυνομική του ταυτότητα. **Αυτός ήταν ο Κωστής Λεβογιάννης που αποχαιρετώ με περισσή συντριβή, που αποχαιρετούμε εμείς οι περιλειπόμενοι.**

«Αυτή είναι η μοίρα των βροτών, όταν κάποιος πεθαίνει: ^[11]_{SEP} δεν συγκρατούν πια τα νεύρα του τις σάρκες και τα κόκκαλά του·

όλους τους τα δαμάζει το μένος της πυράς

που λαμπαδιάζει, αφού η ζωή του φύγει κι αφήσει τα λευκά του οστά –

μόνο η ψυχή, πάει πέταξε, σαν όνειρο, και φτερουγίζει». {Από την Ομηρική Νέκυια (Οδ., Ραψ. Λ' 242-246), σε μετάφραση του Δημήτρη Μαρωνίτη}.

Τώρα που ο Κωστής διαπορθμεύει την Αχερουσία, που περνά στην αιωνιότητα, αναλογίζομαι την αξία του πνευματικού κεφαλαίου του. Σκέφτομαι πόσο εκκωφαντική θα είναι η απουσία του-εκτός από τους δικούς του και τους φίλους του-, στην ευρύτερη κωμιακίτικη οικογένεια, στη μικροκοινωνία των Αγκιδιών και στην κοινωνία της Χώρας, στους δημόσιους χώρους δραστηριότητάς του. Προσωπικά, θα μου λείψει ο διαρκής διάλογος μαζί του, η ανταλλαγή επιχειρημάτων και γνώσεων, οι συμφωνίες και διαφωνίες μας, η καρποφόρα σκέψη του που μόχλευε καινοτόμες ιδέες, η ευθυμία της συντροφιάς του, ο εμπλουτισμός των πνευματικών ενδιαφερόντων μου, μια δεύτερη κριτική ματιά στα κείμενά μου. Συλλυπούμαι εγκαρδίως τη γυναίκα του Νατάσα, τα παιδιά του Στυλιανό και Παύλο, τις δύο αδελφές του Κατερίνα και Μάρω, τα δύο ανίψια του Χρήστο και Στέλιο και τους λοιπούς οικείους του.

Όσο κι αν είναι αβάστακτος ο πόνος, η ζωή μας σύγκειται από όσα κερδίσαμε και χάσαμε από τις ανθρώπινες σχέσεις μας, από όσα αφήσαμε ως καταπίστευμα στους δικούς μας και στην κοινωνία. Η παρουσία του Κωστή θα αποτυπώνεται πλέον στη μνήμη μας, στις σκέψεις και αναμνήσεις μας, στο λόγο και στην πράξη μας.

Αιωνία η μνήμη σου, φίλτατε, παμφίλτατε Κωστή!

Νάξος, 25 Ιουλίου 2020

Βασίλης Φραγκουλόπουλος